

Den økonomiske situasjon

Foredrag av direktør Knut Getz Wold
på Norges Banks representantskapsmøte
24. februar 1975

1. Verdensøkonomien i stagnasjon

Den vestlige verdens økonomi står i dag midt oppe i det kraftigste og langvarigste tilbakeslaget i hele etterkrigstiden. Siden annet halvår 1973 har den samlede produksjonen praktisk talt stått stille. I to år i trekk, både i 1974 og 1975, regner en for OECD-landene med en helt ubetydelig vekst i bruttonasjonalproduktet – bare $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ %. Mye tyder på at det endog kan bli en liten nedgang i år. Dette gjelder land hvis økonomier i gjennomsnitt over det siste 10-året har vokst med over 5% om året. De to «tapte årene» betyr et produksjonstap på ca. 500 milliarder dollar i forhold til den eksisterende produksjonskapasitet.

Et karakteristisk trekk ved dette økonomiske tilbakeslaget er samtidigheten i utviklingen i Europa og Amerika, selv om det er en forskjell til stede når det gjelder styrken i nedgangen.

Sammen med den økonomiske stagnasjonen går en fortsatt inflasjon av en styrke som har vært ukjent i etterkrigstiden inntil 1970. Tempoet i inflasjonen har økt sterkt som følge av oljeprisøkningen. Oppgangen i konsumprisindeksen var i gjennomsnitt for OECD-landene i fjor på 14–15%. I år regner en med noe lavere stigning – 11%.

Oljeprisøkningen har også ført til enorme påkjenninger på det internasjonale betalingssystemet. De oljeproduserende lands

overskott var i fjor av størrelsesorden 60 milliarder dollar mot bare 6 milliarder året før, men vil neppe nå fullt så høyt i år. Storparten av det motsvarende underskottet faller på OECD-landene med 35–40 milliarder dollar i fjor og ventelig noe mindre i år. Men like alvorlig er det at dette underskottet ikke er noenlunde jevnt fordelt mellom industrilandene. Vest-Tyskland har trass i oljeprisøkningen rekordmessig store overskott. Også Nederland har betydelige overskott. På den andre siden er underskottene konsentrert om Storbritannia, Italia, Frankrike og flere av de små industrilandene.

For de fleste av de utviklingslandene som ikke produserer olje, er stillingen drastisk forverret. De hadde i fjor et samlet driftsunderskott på omkring 20 milliarder dollar mot 8 milliarder dollar året før. I år ventes underskottet å stige til 30 milliarder dollar. Noen av disse landene klarte seg likevel lenge bra på grunn av prisstigning på andre råstoffer enn olje. Situasjonen for flertallet er imidlertid alvorlig forverret. Internasjonal hjelp, kreditter og trekk på valutareserver har bare i noen grad kunnet møte disse problemene. Presidenten i Verdensbanken, *McNamara*, pekte i sin rapport til årsmøtet siste høst på at de fattigste nasjonene i verden med et folketall på 1 milliard nå står overfor en nedgang i inntekten pr. innbygger. Denne inntekten pr. innbygger svarer til omkring 4% av nivået her i landet. Virk-

ningene av dette er så alvorlige at for de fattigste 40% innen denne gruppen som allerede har marginale livsvilkår, er det et spørsmål om å overleve.

Så lenge oljelandene ikke kan nytte mer enn en brøkdel av stigningen i sine inntekter til økte innenlandske investeringer og økt forbruk, bygger de opp en enorm kreditorposisjon. Deres netto kreditorposisjon omkring 1980 vil kunne beløpe seg til mellom 250 og 300 milliarder dollar, avhengig av hvor fort deres importevne vil øke og av hvilken avkastning og verdiøkning de kan regne med på sine investeringer i utlandet. Utviklingen i det siste tyder på at oljelandenes importevne vil øke raskere enn en hittil har regnet med. Men selv de lavere anslagene betyr en kreditorposisjon i 1980 av størrelse på omkring det dobbelte av hva USA har hatt som den hittil viktigste kreditornasjon i verden. Den utvikling en her står framfor, vil etter hvert føre med seg en økonomisk og politisk maktforskyvning til oljelandene av særdeles store dimensjoner.

I mellomtiden er det en sentral oppgave for det internasjonale økonomiske samarbeidet å få til en effektiv resirkulering av oljepengene. Dette skaper store problemer. Det internasjonale banksystemet har ikke i dag kapasitet til en oppgave av slikt omfang. Meget viktig er også at de landene som har størst behov for kreditter, ikke alltid har tilstrekkelig kredittverdighet.

Den sterke prisstigningen sammen med de store underskottene på driftsbalansen i de fleste land er de sentrale årsakene til at så mange land viser stor varsomhet med å gå til tilstrekkelig ekspansive tiltak i økonomisk politikk trass i økende stagnasjon og arbeidsløshet. Men en løser ikke inflasjonsproblemet i et moderne samfunn ved å

skape høy arbeidsløshet. En kan heller ikke løse industrilandenes betalingsproblemer ved at det enkelte land gjennom en deflasjonspolitikker søker å velte problemene over på andre. Industrilandene trenger å øke produksjonen for å møte de voksende inntekts-overføringer til oljelandene. Fordi det vil ta flere år før oljelandene selv kan nytte sine økte inntekter fullt ut, må det være rasjonelt for industrilandene å pådra seg større gjeld til dem og i størst mulig grad øke sine investeringer og sin framtidige eksportevne.

Arbeidsløshet og ledig produksjonskapasitet har nå mange steder skapt så store problemer også indrepolitisk at en omlegging av den økonomiske politikken er i gang i land som Vest-Tyskland, Nederland og Belgia. Både kredittpolitiske og finanspolitiske virkemidler er tatt i bruk. Det nye amerikanske føderale budsjettet betyr at også Sambandsstatene gir økonomisk vekst og høyere sysselsetting prioritet over kampen mot inflasjonen. Men omleggingen av den økonomiske politikken synes å være altfor svak til å snu den økonomiske utviklingen på avgjørende vis i inneværende år. I USA regner en nå med over 3% nedgang i bruttonasjonalproduktet og 8% arbeidsløshet i år.

2. Norsk økonomi i vekst

(a) På bakgrunn av stagnasjonen i verdensøkonomien viser norsk økonomi det siste året et meget tilfredsstillende bilde. Oppgangen i bruttonasjonalproduktet i fjor var 3,5%. Bare noen få land lå høyere.

En rekke forhold virket med til det gode resultatet her i landet. Et av dem er den

vanlige etterslepingen i norsk utførsel og investeringsvirksomhet. Strukturen i norsk vareutførsel og langsiktige kontrakter spiller her en viktig rolle. Når det gjelder investeringene, fikk en en markert oppgang først høsten 1973, da den internasjonale høykonjunkturen i virkeligheten hadde passert toppen. Resultatet ble et så kraftig oppsving i industriens investeringer at det skapte sterkt press. Volumet av industriinvesteringene steg med 35% i fjor, og dette utgjorde halvparten av hele oppgangen i bruttoinvesteringene. I år ventes en ny oppgang på 10% i volum, og trass i nedskjæringer og utsettelse i flere investeringsplaner synes det ikke foreløpig grunn til å redusere dette anslaget. Dette særpregete reaksjonsmønster har konjunkturstabiliserende virkninger i et sterkt internasjonalt tilbakeslag.

En annen viktig årsak til veksten i produksjon og sysselsetting var sterkt økende leveranser fra norsk industri til oljevirkomheten, dels på den norske kontinentalsokkelen i Nordsjøen, dels på eksportbasis.

En tredje årsak var at flere av Norges tradisjonelle utførselsindustrier er basert på vannkraft og fikk en vesentlig konkurransemessig fordel på grunn av økingen av oljeprisene. Og for det fjerde spiller det en rolle at flere av disse bransjene, som f. eks. aluminium og også andre viktige bransjer som papirindustri, hadde fordel av at den internasjonale produksjonskapasiteten ikke var bygd ut i takt med den sterke etterspørselsøkningen under den siste høykonjunkturen.

Endelig må nevnes oppsvinget i forbruket, som tok til å vise seg for alvor i annet halvår i fjor. Lønns- og prisutviklingen og skattepolitikken førte til en markert oppgang i de disponible realinntekter. Veksten

i det private forbruket var likevel atskillig svakere enn denne oppgangen.

(b) Hvordan er så utsiktene i år? Nasjonalbudsjettet regner med en oppgang i bruttonasjonalproduktet på 6,2%. Dette er nok nå noe for høyt, og OECD regner for Norge med 5%. Men også et slikt tall er meget høyt jevnført med andre land, vesentlig høyere enn prognosene for noe annet industriland i den vestlige verden. Ingen av våre viktigste markedsland: Sverige, Storbritannia, Vest-Tyskland og Danmark, ventes å nå over 2½%. Volumveksten i Norges utførselsmarkeder er av OECD beregnet å falle fra 7% i fjor til 3% i år. Det norske nasjonalbudsjettet er basert på en øking i volumet av vareutførselen (ekskl. oljesektoren) på 5,2%, altså en klart sterkere oppgang enn i markedene.

Skal en kunne nå disse måltallene for veksten i produksjon og vareutførsel, vil det forutsette et bedre internasjonalt økonomisk klima enn det i dag synes rimelig å regne med. Og selv å nå noenlunde nær opp til måltallene vil stille norsk økonomisk politikk og økonomisk beredskap overfor oppgaver av en helt uvanlig vanskelighetsgrad. Når en her likevel må ha lov til en forsiktig optimisme, skyldes det blant annet de gode erfaringer norsk konjunkturpolitikk har gjort under tidligere internasjonale tilbakeslag, senest i 1971. Den stramme kredittpolitikken og finanspolitikken har også medvirket til en stabilisering ved å skyve ut investeringsvirksomhet fra 1974 til 1975 eller 1976.

Norsk økonomi er fremdeles dominert av pressproblemer. Industriproduksjonen fortsetter å stige, men i et langsommere tempo enn før, og investeringsvirksomheten er me-

get høy. Arbeidsløshetstallet ligger på et lavmål, ukjent i noe annet land. En har fortsatt prispress, sterk lønnsglidning og økende import. Oppgaven for den økonomiske politikken må under disse omstendigheter fremdeles være å dempe presset.

Men på utførselssiden har virkningene av det internasjonale tilbakeslaget for lengst tatt til å vise seg. Tankfarten er inne i en krisesituasjon med økende opplegg og tapbringende frakter i spot-markedet. Eksporten av fiskeprodukter møter økende vansker. Ja, selv i bransjer som aluminium, papir og tremasse har tydelige svakhetstegn nå tatt til å vise seg. Skulle spredningseffekten av disse tendensene forsterke seg, *kan* det etter hvert bli behov for en omlegging av den økonomiske politikken. Blant de virkemidlene en da rår over, er finanspolitikken det viktigste, men kredittpolitikken er også av stor betydning.

3. Kredittpolitikken

(a) De viktigste kredittpolitiske virkemidlene for å påvirke bankenes utlånsaktivitet er bruk av likviditetsreservekrav og unntaksvis tilleggsreservekrav. Bruken av disse virkemidlene har i den senere tid vært gjenstand for mye oppmerksomhet. Den viktigste årsaken til dette er trolig at kredittpolitikken i store deler av 1974 var meget stram og virkningene følgelig mer merkbare enn vanlig. Fra bankenes side har det vært reist kritikk, dels fordi utlånsrammene angivelig har vært for lave, og dels fordi likviditeten i bankene til sine tider har vært meget stram. Det er blitt hevdet at behovet for driftskreditter og lokale investeringskreditter ikke ble dekket og at mangelen på

kreditt sinket gjennomføringen av nye prosjekter. Slike innvendinger treffer imidlertid ikke kjernen i saken. Det er mangelen på arbeidskraft og produksjonskapasitet som er den virkelige årsaken til at prosjekter ikke kan gjennomføres eller at de blir forsinket. Hensikten med kreditt-restriksjonene er å hindre at konkurransen om arbeidskraften og produksjonskapasiteten slår ut i enda sterkere prisstigning og kostnadsstigning enn den en har hatt. Det er ikke noe som tyder på at det i 1974 var realøkonomisk rom for ytterligere kreditt-tilførsel.

Den kredittekspansjonen som foregikk i forretningsbankene i løpet av våren og sommeren i fjor, må betraktes som eksepsjonell. Det kan synes som det burde ha vært mulig å komme utlånsekspansjonen i forkjøpet ved å øke primærreservekravet allerede tidlig på året. Norges Bank foreslo en slik heving i slutten av februar, men Finansdepartementet fant ikke å kunne slutte seg til forslaget. På den annen side vil en også kunne hevde at uten den forholdsvis liberale låneordningen i Norges Bank ville bankene ikke ha hatt finansielle muligheter for å fortsette utlånsekspansjonen utover forsommeren. Veksttakten i utlånene økte nemlig stadig, og i løpet av de 7 første månedene var den faktiske utlånsøkningen 2,1 milliarder kroner eller over 1 milliard høyere enn året før. Samtidig nådde opplåningen i Norges Bank meget høye tall. Det synes klart at likviditetslånene i stor grad ble nyttet til å finansiere utlånsøkningen i tillegg til å møte sesongmessige likviditetspåkjenninger. Dette forhold har en i Norges Bank nå tatt konsekvensene av, og den automatiske låneadgang er som kjent skjerpet betydelig.

For sparebankene ble primærreservekravet redusert fra 1. april og opphevet fra 1.

juni. Sparebankenes utlån var nemlig i bra samsvar med de måltall som var satt. På grunn av forretningsbankenes utlånsutvikling ville en liknende lempning for denne bankgruppen ha vært uforsvarlig. Etter hvert kom imidlertid bankenes opplåning i Norges Bank opp på et så høyt nivå at myndighetene fra 1. juni så seg tvunget til å foreta en midlertidig reduksjon av primærreservekravene for de sør-norske forretningsbankene. Det ble da presisert at dette ikke på noen måte var å oppfatte som en stimulans til ytterligere utlånsøking.

Da utlånseksponeringen fortsatte utover sommermånedene, fant en å måtte sette i verk kredittlovens § 8 om tilleggsreserver overfor forretningsbankene, med sikte på å bringe utlånsutviklingen i bedre samsvar med kredittopplegget. Dette tiltak ble senere på høsten understøttet av en skjerpning av primærreservekravet overfor de største forretningsbankene etter at disse var blitt tilført kronelikviditet gjennom valutaintervensjoner i september og oktober.

I august merket en de første tegn til avdemping av takten i forretningsbankenes utlånsøking, en avdemping som ble forsterket i september. I løpet av årets siste kvartal svingte utlånene sterkt, men for året sett under ett ble den faktiske utlånsvekst i forretningsbankene i underkant av det måltall som myndighetene hadde stilt opp.

Da bankenes likviditetssituasjon ble tilstrammet i slutten av året og i 1975, ble primærreservekravene redusert med 2 prosentenheter fra 17. februar. Reduksjonen tar sikte på å muliggjøre gjennomføring av kredittopplegget for 1975.

Det synes som om mange forretningsbanker planlegger sin utlånspolitikk med sikte på å opprettholde sin prosentvise andel av

måltallene i kredittbudsjettet. Systemet medfører den risiko at de enkelte banker og deres filialer oppfatter de budsjetterte andelene av måltallene som noe som skal og kan gjennomføres uten omsyn til bankens likviditet. Selvsagt bør bankene tillegge kredittbudsjettet stor vekt som bakgrunn for sine disposisjoner. Men ingen bank kan uten videre regne med å beholde sin prosentvise andel uforandret. Bankenes representanter har også selv ønsket å komme bort fra utlånsrammer for den enkelte bank.

Siktemålet for likviditetsforsyningen er at den søkes styrt slik at bankene normalt ikke behøver å ta opp lån i Norges Bank annet enn i korte perioder med likviditetspåkjenning, særlig i samband med skatteterminene. Men dette kan bare gjelde under forutsetning av at bankenes totale utlånsvekst står noenlunde i samsvar med kredittbudsjettets målsetting til enhver tid.

Norges Bank kritiseres ofte for de høye rentene i de øverste lånetransjensene. Men de representerer en bremsemekanisme som er en nødvendig forutsetning for systemet med automatisk låneadgang i Norges Bank. Måltallene for utlånsøkingen er det i siste omgang myndighetenes sak å fastlegge. Sterke overskridelser *må* føre til mottiltak. Det er klart at bankenes syn på hva som er forsvarlige måltall, vil bli tillagt betydelig vekt, men dette synet må komme til uttrykk gjennom de kredittpolitiske samarbeidsorganer og overfor de politisk avgjørende organer. Og når en drøfter hva som er forsvarlige måltall, må de settes i relasjon til realøkonomiske forhold, framfor alt ressurstilgangen.

Tidligere er en stort sett kommet noenlunde bra fra systemet med variasjoner i primærreservekravene kombinert med bruk av § 8 i visse perioder av begrenset varig-

het. Og når det gjelder sparebankene, har erfaringene også i fjor vært gode. For forretningsbankenes vedkommende var det imidlertid naturlig at utlånsutviklingen våren og sommeren 1974 førte til at en stille spørsmål om primærreservekravet er brukbart som virkemiddel i utlansstyringen. Noe entydig svar på dette spørsmål kan neppe gis ut fra det som skjedde i fjor. Ved vurderingen av fjorårets erfaringer bør en imidlertid ta omsyn til det ekstraordinært sterke etterspørselspress på lånemarkedet og til likviditetsvirkningene av store valutatransaksjoner.

Utlånsutviklingen senere tyder på at primærreservekravet og likviditetssituasjonen hadde en effekt på utlånene. Selv om omslaget i utlånene kom samtidig med at tilleggsreservekravet ble innført for forretningsbankene, var trolig den viktigste årsak en forsinket virkning av den stramme likviditeten.

Mye tyder på at relasjonen mellom likviditet og utlån svinger syklisk med konjunktorene. Det er imidlertid tegn på at også forretningsbankene selv har trukket nyttige erfaringer fra utlans- og likviditetsutviklingen i første halvår i fjor. Dette skulle kunne bidra til en utlansadferd fra bankenes side som tar større hensyn til likviditetssituasjonen.

Det nærliggende alternativ eller supplement til bruk av primærreservekravene er tilleggsreserver etter kredittlovens § 8. De har nå vært brukt i alt i fire perioder. Her er altså kravene, i motsetning til hensikten med bruk av likviditetsreservekravene, rettet til utlansutviklingen i den enkelte bank. Effektiviteten i dette systemet har vist seg stor. Men det har også sine svakheter. Således kan det sies at systemet på utlanssiden

«fryser fast» forholdet mellom de enkelte bankene. Konkurransen mellom bankene, som på forhånd er svak nok under det kartellpregete systemet de opererer, blir ytterligere redusert.

Den totalt sett stramme likviditetspolitikken vi har hatt i Norge det siste året, har uten tvil bidratt til å bremse presset i økonomien og til å moderere prisstigningen. Den synes å ha ført til at den tidligere tendens til ubrutt oppgang i prisene på fast eiendom i vårt som i flere andre land er bremsset eller tidvis avløst av nedgang. Det kan her være grunn til å understreke at det ikke bør være en oppgave for bankene og finansieringsinstitusjonene direkte eller indirekte å finansiere kjøp av forretningseiendommer og annen fast eiendom som skjer med sikte på at kjøperen skal dra fordel av forventet prisstigning. Det gjelder uansett hvor god sikkerhet vedkommende låntaker måtte tilby.

(b) Ved rentehevingen i fjor ble renten på de utlansformer som blir fastsatt av myndighetene, stort sett hevet med 1-1¼ prosentpoeng. Med en øking av obligasjonsrenten var en tilsvarende heving av Norges Banks diskontosats til 5,5% hensiktsmessig. En kom også fram til en ny renteforståelse, om enn noe motvillig fra bankenes side, hvor renten på de «normerte» utlansformer stort sett ble økt med 1 prosentpoeng og hvor renten på andre typer lån der «renteglidningen» hadde gjort seg gjeldende, som hovedregel ikke skulle heves. Innskottsrenten ble hevet med 0,5 prosentpoeng, men det er å håpe at bankene i nær framtid vil gå videre til 1%. En viktig side ved dette spørsmålet er også å bremse den sterke kostnadsøkningen i bankene.

Politisk binding i bruken av rentepolitikken er ikke noe særegent for Norge. I de aller fleste land har rentepolitikken også en indrepolitisk side. Men det kan nok sies at den uavhengige nasjonale rentepolitikken har vært ført mer konsekvent i Norge enn i disse andre landene. Rentebindingen har skapt visse valutapolitiske problemer fordi det på flere områder er en direkte tilknytning mellom det norske og det utenlandske pengemarkedet, og den har i noen grad vanskeliggjort den systematiske bruk av rentepolitikken i konjunkturpolitisk øyemed. Effektiviteten av rentevariasjoner som konjunkturpolitisk instrument er imidlertid i vår tids økonomi relativt begrenset. Erfaringene synes ikke å tyde på at land med en særlig fleksibel rentepolitikk har nådd totalt sett bedre resultater når det gjelder vekst- og inflasjonsproblemene enn andre land. En bør også ta omsyn til at den aktuelle tendens i det internasjonale rentenivå, særlig for korttidsrenten, er markert nedover. Dette er naturlig på grunn av det økonomiske tilbakeslag.

I vårt skattesystem er renteutgiftene fradragberettiget og renteinntekter skattepliktige, mens realaktiva i praksis skatlegges lempeligere enn finansaktiva. Dette skattesystem betyr en stimulans til kredittfinansiering og motvirker pengesparing. Den forsterkede prisstigning i de siste årene har aksentuert disse utslag.

Med en prisstigning på f. eks. 10% svarer alle rentesatser under dette nivået til en negativ realrente. Utformingen av skattereglene virker ytterligere sterkt i samme retning av en omfordeling til fordel for netto låntakere og til belastning av netto sparere. Prisstigningen fører samtidig til meget store reelle formuesoverføringer som ofte står i

klar strid med de inntektspolitiske målsettingene som myndighetene ellers søker å oppnå. Det synes stort sett å være en tendens til at de med de største inntekter og formuer tjener mest på prisstigningen.

På denne bakgrunn er det grunn til å overveie bruken av nye virkemidler. Indeksregulerte fordringer har vært prøvd i en rekke land og er nylig innført opp til visse begrensede beløp blant annet i Storbritannia. Men Finland som hadde et omfattende system med indeksregulering av fordringer, har gått vekk fra det. En indeksregulering reiser også visse prinsipielle og praktiske problemer.

Et mer begrenset siktemål har Sparebankforeningens forslag om skattefrihet for avkastning av en netto-fordringsformue som en skattyter har. Det synes å være grunn til å overveie dette forslaget positivt, eventuelt med visse beløpsgrenser, da det i dagens situasjon iallfall i noen grad vil kunne begrense det realøkonomiske tapet som sparerne lider.

4. Finanspolitikken. Pris- og lønnsutviklingen. Forbruket

(a) På bakgrunn av den aktuelle pressituasjon som fremdeles eksisterer i norsk økonomi, og de eksterne forutsetninger som nasjonalbudsjettet legger til grunn, synes statsbudsjettet for ekspansivt. Men det ligger nær å vente at vi i løpet av 1975 vil få merke stadig sterkere gjennomslagsvirkninger også her i landet av den markerte internasjonale konjunkturedgangen. I så fall kan det vise seg at budsjettet etter hvert vil passe bra inn i et nytt konjunkturpolitisk bilde og bidra til å stabilisere produktionsvekst og sysselsetting.

Disse perspektivene understreker behovet for større fleksibilitet i de finanspolitiske virkemidlene. De skattefrie fondsavsetninger på konto i Norges Bank utgjør om lag 600 mill. kroner, og en delvis frigivning kan tenkes å bli aktuell mot slutten av året. Men problemet i dag er fremdeles å holde det sterke økonomiske presset tilbake. Det er derfor fortsatt behov for en stram finanspolitikk og kredittpolitikk.

(b) Prisstigningen i Norge var både i 1973 og 1974 lavere enn i de fleste andre industriland. Men det har vært en tendens til økende tempo i prisstigningen. Konsumprisindeksen pr. 15. januar lå 12,6% høyere enn ett år tidligere.

Lavest er prisstigningen i Vest-Tyskland med 6-7%. Så kommer en gruppe av land med 10-11% prisstigning i løpet av året fram til slutten av 1974. Den omfatter foruten Norge også Sverige, Nederland, Sveits og Østerrike. De andre industrilandene har hatt høyere, til dels langt høyere, prisstigning enn Norge. Gjennomsnittet i OECD lå ca. 3 prosentpoeng høyere enn i Norge.

Lønns- og prisoppjøret i 1974 ble delvis muliggjort ved bruk av pristilskott og avgifts- og skattelettelser. Pris- og lønnsutviklingen må også ses i samband med den effektive oppvurdering av norske kroner som er blitt følgen av revalueringen i 1973 og av slangevalutaenes flyting oppover i løpet av 1974. En tredje viktig faktor er den stramme likviditets- og kredittpolitikken.

I månedene framover vil en på den ene siden kunne regne med prisfall på visse råstoffer. På den andre siden har de indre prisstigningsfaktorene tiltatt i styrke. I første kvartal 1974 lå timefortjenesten for voksne mannlige industriarbeidere 12%

høyere enn året før, i annet kvartal 15% høyere, i tredje og fjerde kvartal 21% høyere. Det forbundsvis oppgjør i fjor har ført til stor spredning i størrelsen av lønnstillegene. Og de gruppene som har sett sin relative stilling svekket, prøver alltid å rette det opp. Dette påvirker størrelsen av lønns- og lønnglidningen.

Nasjonalbudsjettet anslår den gjennomsnittlige lønnsstigningen fra i fjor til i år til 17%, senere oppvurdert til 18%. Også det kan lett vise seg i underkant. En situasjon hvor lønningene stiger så mye sterkere enn prisene, vil etter hvert forsterke prisstigningen. Det synes ikke som om de foretatte skattelettelser og subsidieøkinger har ført til den tilsiktede bremsing av lønnsstigningen.

Skal disse problemene kunne løses, kreves det fortsatt og intensivert samarbeid mellom arbeids- og næringslivets organisasjoner og myndighetene. Det krever at alle inntektsarter, ikke bare arbeidslønninger, jordbruks- og fiskepriser, men også eierinntekter og inntekt fra selvstendige yrker, lønninger til toppadministrasjonen i næringslivet, styrehonorarer og liknende trekkes inn. En inntektspolitikk krever en samordnet behandling. De problemene som er reist i Skånland-utvalgets innstilling, er fortsatt like aktuelle. En situasjon der alle grupper prøver å presse ut det ytterste som er markedsmessig mulig, er i lengden ikke forenelig med et moderat tempo i prisstigningen.

En kan heller ikke se bort fra at mens prisstigningen i Norge hittil har hørt til de laveste internasjonalt sett, gjelder det samme ikke for lønningene. Oppgangen i lønnsattsene i Norge lå fram til annet kvartal i fjor med vel 15% temmelig midt i gruppen av land en har tilgjengelige oppga-

ver for, klart over ikke bare Vest-Tyskland, men også Sverige, Storbritannia og USA. Senere har altså tempoet her økt vesentlig uten at det ennå foreligger tilstrekkelig sammenlikningsmateriale fra andre land. Men prognosene for 1975 tyder på et slakere tempo i lønnsstigningen i 1975 enn i 1974 i en rekke av de industriland Norge konkurrerer med. Valutafondets prognoser viser en sterkere stigning for lønnskostnadene pr. produsert enhet i industrien i Norge enn i konkurrerende land i 1975, nemlig 12% mot 10%, mens det motsatte var tilfellet i fjor da oppgangen i Norge var 8% og i konkurrerende land 12%. Og den fortsatte stigning i kronens internasjonale verdi som følge av slangevalutaenes flyting oppover forsterker ytterligere eksportnæringenes og de konkurranseutsatte hjemmenærings problemer.

(c) Lønns- og prisutviklingen sammen med skattelettelsene har lagt grunnen for en sterk øking i disponibel realinntekt og i forbruk. For typiske inntektsgrupper der storparten av inntektstakerne faller, regner nasjonalbudsjettet med en stigning i den disponible realinntekt i år på omkring 6% for enslige og 4½–5% for ektepar med to barn. Den totale veksten i privatforbruket er anslått til 5,7%. Dette er meget høye tall. De kan forklares ved at de sysselsatte lå sterkt etter i utviklingen av disponibel realinntekt i hele 10-året 1963–1973 med en gjennomsnittlig årlig stigning på 1 à 2% og med delvis negative tall i perioden 1970–1973. Dette skyldtes igjen den sterke økingen i offentlig forbruk og en markert sterkere prosentvis vekst i de trygdedes disponible realinntekt, gjennomsnittlig vel 6% om året.

Dette forholdet er i fjor og i år snudd nesten om. Den prosentvise oppgangen i de yrkesaktives disponible realinntekt i typiske lønnsstakergrupper i hvert av de to årene blir omkring det tre-dobbelte av veksten for trygdemottakere. Situasjonen vil derfor føre til nye krav fra de trygdede om å gjenopprette en større andel i velstandsutviklingen. En annen viktig konsekvens av den planlagte sterke oppgangen i privatforbruket er at veksten i fellesforbruket holdes tilbake på ca. 3%. Med de oppgaver som foreligger, ikke minst i helsesektoren, kan det nok spørres hvor lenge en så stram politikk kan gjennomføres.

I et vedlegg til nasjonalbudsjettet har en basert seg på at veksten i disponibel realinntekt for yrkesaktive i perioden 1975–1978 vil stige med 2½% om året og forbruket pr. trygdemottaker noe sterkere. Det er viktig at det blir alminnelig akseptert at den sterke økingen i de yrkesaktives disponible realinntekt i 1974 og 1975 representerer en oppretting av utviklingen de foregående årene og ikke kan innpasses som et varig trekk i en disponering av nasjonalinntekten som også gir rimelig rom for vekst i offentlig forbruk og i trygdemottakernes realinntekter.

5. Betalingsbalansen

Vareutførselen inklusive nye skip økte i fjor i verdi med 7 milliarder kroner eller ca. 30%. Innførselen eksklusiv skip økte med 11 milliarder eller 38%. Volummessig var det en liten nedgang i vareutførselen eksklusiv skip, mot en oppgang på 10% året før, noe som stort sett må til-

skrives kapasitetsbegrensninger og at en i 1973 kunne eksportere fra opplagte lagre, selv om enkelte bransjer alt i fjor tok til å møte avsetningsvansker. Vareinnførselen steg med vel 10% i volum i fjor, omtrent som året før. Bytteforholdet mellom utførsel og innførsel av varer bedret seg.

Selv om nettofraktinntektene gikk opp med 1½ milliarder kroner, måtte resultatet under disse omstendighetene bli et økt driftsunderskott på nesten 6 milliarder kroner mot 2 milliarder kroner året før. En del av stigningen er en følge av de store investeringene på kontinentalsokkelen, men storparten av økingen skyldes oppgangen i andre investeringer og høyere privatforbruk.

Netto kapitaltilveksten i prosent av netto nasjonalproduktet – altså spareraten – var uforandret i de to årene. Til den sterke prosentvise oppgangen i nettoinvesteringene svarte derfor økt kapitalimport. Denne kapitalimporten motsvarte nesten fjerdeparten av nettoinvesteringene mot ca. tiendeparten året før.

Det var i fjor naturlig å la de økte utgiftene til oljeimporten slå ut i et økt driftsunderskott og dekke det gjennom opplåning ute. En slik linje stod i samsvar med tilrådingene til oljeimportlandene fra internasjonale samarbeidsorganisasjoner. For i år regnet nasjonalbudsjettet med et driftsunderskott på 7,3 milliarder kroner. Utviklingen de siste månedene tyder imidlertid på at driftsunderskottet vil bli vesentlig større. Også OECD's tall på 9 milliarder kroner synes nå for lavt. En av årsakene til dette er forsinkelser med oljeeksporten fra kontinentalsokkelen og større investeringsutgifter og kostnader der. Men det kan også være grunn til å peke på at hvis det internasjo-

nale tilbakeslaget blir så sterkt som en nå må regne med, vil en norsk motkonjunkturpolitikk få tilsvarende større betalingsmessige konsekvenser.

På grunn av avdrag på offentlige og private lån og annen kapitalutgang er brutto kapitalimportbehovet omkring dobbelt så stort som underskottet på driftsbalansen. Herav regnet en i nasjonalbudsjettet med at rederienes langsiktige lån ville dekke over halvparten.

Oljekrisen har ført til at de internasjonale kapitalmarkedene er i ulage. Situasjonen har imidlertid i det siste bedret seg noe. Særlig gjelder det for lån til staten, statsbanker eller med statsgaranti ellers. Lånevilkårene er likevel atskillig mer ufordelaktige for låntakerne enn før oljekrisen. De store overskottslandene i Midt-Østen synes i betydelig grad å foretrekke lån til offentlige organer eller med offentlig garanti.

Et sentralt problem er at skipsverftenes og skipsfartens tradisjonelle utenlandske opplåning står overfor meget store vansker både når det gjelder muligheten for å reise lån og i tilfelle lånenes løpetid og vilkår for øvrig. Også lån til oljevirkomheten og annen privat opplåning møter i dag økende problemer. Konklusjonen blir nok likevel at Norge ventelig vil kunne finansiere selv meget store driftsunderskott. Men det kan bli nødvendig å gjøre bruk av andre kanaler enn tidligere, framfor alt av større offentlig opplåning.

De offisielle gull- og valutareserver utgjorde ved utgangen av desember 1974 9 976 mill. kroner. Dette betyr en øking i løpet av året på over 1 milliard kroner. I disse tall er det imidlertid inkludert et bokføringsmessig kurstap på ca. 785 mill. kroner som følge av fallet i dollarens verdi.

Hittil i 1975 har det vært en betydelig reduksjon i netto valutabeholdningene, i alt ca. 1 milliard kroner.

6. Norsk valutakurspolitikk

Norge har det siste året fortsatt deltatt i valutakurssamarbeidet mellom de såkalte slangelandene, det vil si Vest-Tyskland, Benelux-landene og de tre skandinaviske landene: Norge, Danmark og Sverige. Dette samarbeidet har sikret en kursmessig stabilitet overfor et område som omfatter 45% av Norges utenrikshandel. De landene det her dreier seg om, har med ett enkelt unntak, nemlig Danmark, hatt en relativt moderat prisstigning og en sterk utenriksøkonomi.

Det er ulike syn på slangen også internasjonalt. For noen tid siden omtalte den franske president *Giscard* den som «cet animal préhistorique» – dette forhistoriske dyr. Omtrent samtidig kalte visepresidenten i Deutsche Bundesbank, *Emminger*, den for «ein Insel der Wechselkursstabilität» – en valutakursstabilitets øy. Så forskjellig kan en altså se på samme dyr.

Avstanden mellom deltakerlandenes valutaer holdes innen en grense på 2¼%. Når grensen, skjer det gjensidige støttekjøp. Norges Bank har i betydelig omfang opptrådt både som selger og kjøper. I fjor vår og igjen ved månedsskiftet september/oktober var det større norske støttekjøp av andre valutaer, mens kronen de siste månedene er blitt støttet av de andre deltakerlandene gjennom oppkjøp og kortsiktige kreditter. I alt gjennom året utgjorde Norges Banks og andre slangelands sentralbankers salg av norske kroner 3,6 milliarder kroner og kjøp av norske kroner 2,7 milliarder kroner.

Netto utgjorde norsk støtte til andre slangevalutaer 913 mill. kroner. Hittil i 1975 har kronen i stor utstrekning vært støttet av de andre slangevalutaene.

Valutaintervensjonene fører til inngang eller uttapping av kronelikviditet og kan skape store vansker for den indre kredittpolitikken. Det gjelder ikke minst fordi f. eks. en valutainngang med likviditetsøkning gjerne konsentreres om noen få store valutabankers. Skal en så nøytralisere inngangen gjennom f. eks. høyere likviditetsreserver, rammer de alle bankene. Noen har på dette grunnlag kritisert Norges deltaking i slangesamarbeidet.

Men på dette punkt er å si at det på ingen måte er sikkert at intervensjonene ville ha blitt av mindre størrelse eller mindre hyppige om Norges Bank ikke hadde deltatt i slangesamarbeidet. Det kunne i tilfelle bare ha vært oppnådd ved det som i sin tid ble kalt «clean floating» eller ren flyting. Men dette ville igjen ha betydd meget store svingninger i valutakursene i norsk regning, langt større enn de som faktisk har skjedd, og med tilsvarende større konsekvenser for næringslivet. Ikke noe industriland følger lenger den dydens vei som en slik clean floating var ment å innebære, ja, Valutafondets nye regler går imot den. Også land utenfor slangen, som Frankrike og Østerrike, har ved regelmessige intervensjoner stort sett holdt seg på omtrent samme nivå. Dette ville selvsagt ha vært mulig også for Norge. Men vi ville da ikke ha kunnet dra nytte av de gjensidige kortsiktige kreditter til finansiering av intervensjoner. Heller ikke kunne vi ha deltatt i det kontinuerlige daglige samarbeid mellom sentralbankene med utveksling av opplysninger og samordning av inter-

vensjonene, eller i de møter som holdes mellom representanter for de deltakende sentralbanker i Basel. I internasjonalt lys kan det godt tenkes at slangen vil kunne bli kimen til et nytt internasjonalt valuta-system med faste, men justerbare valutakurser, slik Valutafondets målsetting lyder.

Norges medlemskap i slangen har ført til en faktisk oppvurdering av norske kroner i forhold til andre valutaer. Den effektive kursstigningen for norske kroner veid etter den relative sammensetningen av Norges tosidige handel, utgjorde i løpet av 1974 nærmere 3%. Valutafondets multilaterale kursmodell, der en også tar omsyn til konkurranseforholdet til «tredjeland» og til elastisiteter av betydning for handelsstrømmene, viser en faktisk kursoppgang i 1974 på over 5%. Siden 1970 er den effektive stigningen for kronen ca. 13½%, hvorav nesten alt har funnet sted i løpet av de to siste årene. Den faktiske kursoppgang i Nederland er litt større. Sveits, Vest-Tyskland og Østerrike ligger vesentlig høyere med over 20%. I den andre enden av skalaen finner en Italia med en effektiv nedskrivning på over 20% og Storbritannia og USA med 16–17%. Disse store kursforandringene har i vesentlig grad endret vilkårene for verdenshandelen. I stor utstrekning, men slett ikke alltid, har de gått i det en kan kalle «riktig retning» når det gjelder å skape bedre balanse i forholdet mellom de enkelte lands utenriksøkonomi.

For Norges vedkommende er å merke at det handelsveide kursgjennomsnittet ikke gir et fullstendig bilde. Grunnen er framfor alt dollarens store betydning for norsk skipsfart, skipsverftene og også for oljeøkonomien. Det sterke kursfallet for dollaren i fjor utgjorde 10% i norsk regning og har

skapt problemer for deler av norsk skipsfart og verftsindustrien. Den samlede reduksjon i dollarkursen i løpet av de siste tre år er nå kommet opp i ca. 25% og for pundet ca. 30%. Dollarkursen i norsk regning er nå omtrent den samme som den var før devalueringen av kronen og pundet i 1949.

Den aktuelle kurstendensen er at slangelandenes valutaer siden i fjor høst har flytt oppover i forhold til andre valutaer. En har altså hatt en nesten kontinuerlig faktisk oppskrivning av disse valutaene, inklusive kronen. Utviklingen har fortsatt hittil i 1975 med en ytterligere effektiv kursstigning for kroner på ca. 2%.

For å bevare konkurransevnen må de enkelte deltakerlandene søke å holde sin indre pris- og kostnadsstigning noenlunde på det relativt moderate nivå som karakteriserer de andre slangelandene. Her veier Vest-Tyskland tyngst, og dette landet har den laveste prisstigning av alle industriland. Et slikt kurssamarbeid og en slik faktisk kursutvikling gjør også at den revalueringsproblematikken som tidligere forelå for norske kroner, ikke lenger er aktuell.

7. Valutareform

Oljekrisen satte en midlertidig stopp for gjennomføringen av mer grunnleggende reformer av det internasjonale betalingssystemet. Imidlertid la Valutafondets såkalte 20-mannskomite fram en rapport sommeren 1974 med en oversikt over hovedtrekkene i et reformert system og med forslag om mer umiddelbare tiltak på avgrensede områder.

Blant disse umiddelbare tiltakene er retningslinjene for flytende valutakurser. Et hovedsynspunkt her er at et lands kurspolitikk ikke utelukkende vedrører ens eget

land, men også ens handelspartnere. Fondet har adgang til å ta opp kurspolitikken med et land hvis Fondet mener at kursutviklingen beveger seg bort fra det som anses å svare til likevekt på lang sikt.

Et annet spørsmål det er nådd enighet om, er fastsettingen av transaksjonsverdien av den internasjonale regneenheten SDR, som nå vil representere en «kurv» av 16 viktige handelsvalutaer, der norske kroner også er med.

Valutafondet har opprettet en såkalt oljefacilitet, eller et lånefond, for å hjelpe til med løsningen av betalingsproblemene som følge av prisstigningen på olje. Gjennom ordningen kanaliseres midler fra overskotts- til underskottsland. De samlede ressurser ved årsskiftet var vel 3 milliarder SDR eller «gamle» dollar. Midlene går stort sett til utviklingsland. Norge gav for sitt vedkommende i fjor tilsagn om et utlån på 50 mill. SDR fra Norges Bank til oljefaciliteten i 1975.

En utvidelse av dette lånefondet for 1975 til 5 milliarder SDR ble vedtatt på møtet i Valutafondets Interimskomiteé i Washington i januar. Samtidig arbeider den såkalte 10-landsgruppen og OECD med et opprinnelig amerikansk forslag om et finansielt støttefond for de oljeimporterende industriland på til sammen opptil 20 milliarder SDR i OECD's regi og med den internasjonale betalingsbanken BIS som utførende organ. Også denne planen fikk en prinsipiell godkjenning på Washington-møtet.

Et sentralt spørsmål så vel for Valutafondet som for Verdensbanken er å ta sikte på å fremme økonomisk utvikling og øke overføringen av økonomiske ressurser til utviklingslandene. Dette har også stor aktuell betydning i samband med den økte oljefaci-

liteten og i arbeidet med å sikre u-landene en større del av nye tildelinger av SDR-enheter.

Det fortsatte arbeidet både med de mer umiddelbare tiltakene og med de langsiktige reformene vil bli ledet av den Interimskomiteé som ble opprettet på årsmøtet i Fondet i fjor, og som senere skal avløses av et permanent råd. Den norske finansministeren er representant for gruppen av de nordiske land i Interimskomiteéen i den første to-årsperioden.

Norges stilling i det internasjonale valutapolitiske samarbeidet de siste 10 årene har vært utsatt og vanskelig. Årsaken er at ved siden av Valutafondet og Verdensbanken spiller et særlig samarbeid mellom en begrenset gruppe av land en meget viktig rolle. Det er den såkalte 10-landsgruppen av verdens største industriland. De samme landene er også medlem av styret i den internasjonale betalingsbanken, BIS, og av OECD's arbeidsgruppe for internasjonale betalings-spørsmål. Norge deltar ikke som medlem i noen av disse organene, men er representert i OECD's arbeidsgruppe gjennom en observatør i den svenske delegasjonen. Av de landene som etter Valutafondets definisjon regnes som industriland, er det foruten Norge bare Østerrike og Danmark som står utenfor beslutningsprosessen i disse tre organene, som i de siste 10 årene i realiteten sammen i stor utstrekning har avgjort de viktigste mellomfolkelige betalings- og valutaproblemene.

På denne bakgrunn og på grunn av slangesamarbeidets store betydning for norsk valutapolitikk, representerte det en verdifull utvikling da det i desember i fjor for første gang ble holdt et møte av finansministrene med deltaking også av sentralbanksjefene i

de landene som er med på kurssamarbeidet. Slike møter ventes holdt med regelmessige mellomrom i tiden framover.

8. Internasjonalt bankvesen

Oljekrisens økonomiske virkninger førte også til uro i det internasjonale bankvesen. En rekke banker i forskjellige land kom i alvorlige vansker og måtte dels innstille, dels kunne de fortsette bare etter redningsaksjoner fra vedkommende sentralbankers og/eller andre bankers side. Vanskene har som oftest skyldtes uforsvarlig store «åpne» valutaposisjoner eller store aktive valutaspekulasjonsforretninger. Når så kursen, særlig på dollar, har tatt en annen vei enn ventet, har det oppstått store tap.

Denne utviklingen danner bakgrunnen for en rekke tiltak på det internasjonale og nasjonale plan. De bankene som eier de datterbankene som opererer i euro-valutamarkedet i London og andre finanssentra, har påtatt seg et faktisk, om enn ikke formelt, ansvar for datterbankenes disposisjoner. Sentralbankene i de enkelte land har bekreftet sin rolle som bankenes långivere i siste instans. En forutsetter at forretningsbankene må ta risikoen og ansvaret for sine egne og datterbankenes engasjementer, men de kan i praksis regne med ikke å bli presset inn i en uløselig likviditetskrise, f. eks. som følge av dekning av tap på datterbankenes disposisjoner. Motstykket til dette er på den ene siden en nærmere kontroll med valutabankenes disposisjoner både når det gjelder løpende valutaforretninger og deres engasjementer via datterbankene, og på den andre siden at både vedkommende forretningsbanker selv og deres datterbanker viser den ytterste varsomhet i sine valutaforretninger.

9. Oljeøkonomien. Distriktspolitikk

Norges indre og ytre økonomiske problemer påvirkes i dag i høy grad av oljeøkonomien. Jeg håper det ikke virker for sjokkerende på tilhørerne når jeg vil hevde at oljefunnene på den norske kontinentalsokkelen representerer en betydelig fordel for norsk økonomi både i dag og i framtiden. De fører med seg problemer fordi de fører med seg forandringer. Det gjelder all velstandsutvikling. Men de øker også vår evne til å løse disse problemene.

Oljevirkksomheten er ikke vesensforskjellig fra annen norsk næringsvirksomhet. Som f. eks. tilfellet har vært med vår elektrometallurgiske og elektrokjemiske industri og treforedlingsindustrien, krever den meget store investeringer som først etter en årrekke gir avkastning.

Oljeøkonomien vil ventelig gi et tilskott til økonomisk vekst som kan hjelpe til å holde vekstraten i bruttonasjonalproduktet på et stabilt og høyt nivå også i det 10-året som kommer.

Hittil er det ikke de direkte virkningene av oljeleting og oljeproduksjonen som har vært de viktigste, men norsk næringslivs leveranser til oljevirkksomheten, dels på den norske kontinentalsokkelen, dels på den britiske og dels utenfor Nordsjø-området. Avgjørende for denne utviklingen har ikke først og fremst vært tempoet i oljevirkksomheten på norsk kontinentalsokkel, men konkurransevnen i norsk næringsliv. Dette representerer en ekspansjon på et vekstområde i moderne økonomi. For enkelte bedrifter som skipsverftene har den muliggjort en nyttig strukturomlegging. For skipsfarten har engasjement i bygging og chartring av oljerigger også representert en vekstfaktor

og en spredning av interessene. Distriktpolitisk har en rekke kystkommuner med svakt næringsgrunnlag fått en bedre basis for økonomisk vekst, selv om utviklingen de siste månedene har vist at også denne næringsvirksomhet er risikofylt.

De viktigste omleggingene finner sted på arbeidsmarkedet. Etter Arbeidsdirektoratets tall for august i fjor var den samlede sysselsettingen i oljevirkosomhet 16 000 mot 6 700 på samme tid året før. En ventet et tall på 19 500 i august i år, men det ser nå ut til at oppgangen blir noe mindre. Nesten to tredjeparter av denne sysselsettingen gjelder bygging av stålplattformer og forsyningskip, betongplattformer, raffinerier, petrokjemisk industri osv. Bare 2 600 var direkte sysselsatt i undersøkelser, boring og produksjon. De sysselsettingstallene en regner med, er av betydning, men i og for seg ikke noen dominerende faktor på det norske arbeidsmarkedet. Det samlede tallet på sysselsatte i oljevirkosomheten er bare vel 1% av den yrkesaktive befolkning. Med full sysselsetting og sterk knapphet på arbeidskraft føles det imidlertid selvsagt sterkt i landsdeler og bedrifter som kan ha vanskelig for å holde på arbeidskraften.

Etter som oljeinntektene trekkes inn i norsk økonomi, vil de få store virkninger, og her ligger det noe større problemer. Ekspansjon i slik virksomhet som står overfor økt etterspørsel for å dekke økt offentlig og privat forbruk og investeringer, må motsvareres av redusert sysselsetting i andre grener av næringslivet. Ofte hevdes det at dette vil gå ut over de næringer som konkurrerer med utlandet. Sagt generelt er dette en altfor enkel problemstilling. Kjernen i spørsmålet er hvilke bedrifter som kan møte de økte arbeidslønningene. Selve omfanget av

leveransene fra norsk industri til oljevirkosomheten viser at for bedrifter som satser på de rette produkter i rett tid og av en tilstrekkelig høy teknisk kvalitet, vil ikke spørsmålet om skjerming mot utenlandsk konkurranse være avgjørende. Omvendt vil vi etter hvert sikkert få se sterke innskrenkninger i flere typer av arbeidskrevende virksomhet som nok er skjermet mot utenlandsk konkurranse, men som ikke lenger kan finne avsetning med de sterkt økte priser de stigende arbeidslønningene fører med seg.

Spørsmålet er viktig fordi vi ikke bør gi visse bransjer et inntrykk av at de står uten muligheter for å hevde seg. Selv når det gjelder utpreget arbeidskrevende produkter, har Norge en meget stor innførsel fra land med langt høyere arbeidslønninger enn Norge, som Sverige og USA.

Omstillingen på arbeidsmarkedet nødvendigvis at enkelte bedrifter nedlegger eller reduserer sin bruk av arbeidskraft. Men omstillingen må gjennomføres med et mer differensiert siktemål enn at en «får til en avskalling i den svakeste del av den konkurranseutsatte industrien», slik det har vært uttrykt.

Avgjørende må her være ikke bare den privatøkonomiske, men også den samfunnsøkonomiske lønnsomhet, der en legger vekt også på utnyttningen av offentlige grunnlagsinvesteringer og offentlige tjenestetilbud. De distriktpolitiske virkemidlene må settes inn slik at omstillingen på arbeidsmarkedet fortrinnsvis vil skje på steder der alternative sysselsettingsmuligheter er tilgjengelige eller der de kan skapes ved opprusting av industriens kapitalutstyr.

Undertiden representerer utilstrekkelig tilgang på driftskreditter et distriktpolitisk problem. Da folketrygdens plassering i ban-

ker nå er falt bort, er Norges Bank innstilt på å gi et positivt svar på Finansdepartementets forespørsel om i visse tilfelle å plassere innskott i lokale banker som et ledd i likviditetsreguleringen.

10. *Sluttord*

Den samlede utførsel av varer og tjenester fra Norge lå i begynnelsen av 1970-årene på et nivå av 40–42% av bruttonasjonalproduktet. Den har senere steget markert til 46–47% i 1974 og 1975. Norsk næringslivs integrasjon i verdensøkonomien er blitt enda sterkere enn tidligere.

Dette forholdet gjør Norge vitalt interessert i den økonomiske vekst, handelspolitikk, skipsfartspolitik og valutapolitikk hos våre viktigste handelspartnere. Det er grunn til å tro at det internasjonale økonomiske samarbeidet i det siste har påvirket den økonomiske politikken i flere land i en retning som står bedre i samsvar med andre lands interesser. Det er viktig at Norge selv har dette internasjonale siktemålet for sin egen økonomiske politikk også i tiden som kommer.

Like viktig er adgangen til å konkurrere på markedene. At landene under dette tilbakeslaget med meget få unntak ikke har prøvd å redusere den store arbeidsløsheten ved bruk av innførselsrestriksjoner, tollpållegg, importavgifter eller fraktpreferanser, slik det har hendt før, viser betydningen av de bindinger det økonomiske samarbeidet legger på det enkelte lands handlefrihet. Norge er også sterkt interessert i at de nye GATT-forhandlingene om tollnedsetninger og avvikling av andre handelshindringer fører til positive resultater.

I valutapolitikken er det av stor betyd-

ning at Valutafondets arbeid fører til nye og bindende regler som sikrer at de enkelte land ikke avgjør sine økonomiske justerings-tiltak, sin betalingsbalanse- og reservepolitikk, sine valutareguleringer og kurspolitikk ut fra rent nasjonale omsyn, men har hele det internasjonale betalingsystems interesser for øye.

Norge kan bare ta i bruk de nye økonomiske ressursene vi har fått råderett over, innen et rimelig tidsrom ved en kapitalimport av langt større dimensjoner enn noen sinne før i vår økonomiske historie. Om noen år kan vi vente en kapitaleksport av betydelig omfang. Vi er vitalt interessert i de spillereglene og det institusjonelle system som gjør kapitaloverføringer av et slikt omfang mulig.

På alle disse områdene er det tale om et gjensidig samarbeid der det lille land har de største fordeler å høste, der dets økonomiske interesser er mest utsatt fordi dets næringsliv har relativt minst bredde, fordi dets råvaregrunnlag og produksjonsstruktur er sterkest spesialisert. Men en kan ikke bare høste fordeler. Vi må være villig til å utforme vår økonomiske politikk i økende utstrekning også ut fra omsynet til andre lands interesser.

Veien ut av etterkrigstidens alvorligste økonomiske krise fører bare gjennom et enda mer omfattende og intenst mellomfolkelig økonomisk samarbeid enn det som er utbygd til nå. Dette samarbeidet må ta sikte på å snu den økonomiske stagnasjonen og millionarbeidsløsheten til ny økonomisk vekst. Bare en slik politikk gir muligheter for å finne en reell løsning på de problemene oljeprisøkningen har skapt, og for å øke hjelpen til de utviklingslandene som er hardest rammet av krisen.